

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

SZEMLE

KIADJA

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

14. évfolyam

1968

2-3. szám

ALAPVETŐ INTÉZKEDÉSEK

A SZOVJET ÁLTALÁNOS KÖNYVTÁRAK FEJLESZTÉSÉRŐL A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS ORSZÁGOS RENDSZERÉBEN

Kilenc évvel ezelőtt - 1959 derekán - jelent meg a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának határozata a szovjet könyvtárügy helyzetéről és a könyvtári munka megjavításáról. A Könyvtári Figyelő a határozatot közvetlen megjelenése után közölte magyar nyelven (1959.8. sz. 1-8. p.) és különnyomatban is terjesztette a magyar szakemberek között. Ugy gondoltuk, hogy a határozat mérőöldkő lesz a szovjet könyvtárügy fejlődésében.

A határozat megjelenése óta eltelt évek mérlegének elkészítése nem a mi feladatunk; a szovjet könyvtári és dokumentációs szakirodalom többször megtette ezt. Ki kell azonban emelnünk azt, hogy a közel egyévtizedes szakaszt elsősorban a szovjet tájékoztatásügy - néha egészen látványos - fejlődése jellemezte. E fejlődés mellett a könyvtárak eredményei - többé vagy kevésbé - homályban maradtak, vagy ténylegesen elmaradtak.

Ha a szovjet szakirodalomnak azokat a darabjait - elsősorban vitatkozó írásait - elemezzük, melyek a könyvtárügy, a tájékoztatásügy fejlődésének és fejlesztésének alapvető utjaival-módszaival foglalkoznak, azt látjuk, hogy ezek az írások igen alaposan taglalják az egyes könyvtári és tájékoztatási intézmények szerepét, a "tájékoztatási rendszerben" elfoglalt - vagy tervezett - szervezeti helyét. Ez természetesen igen fontos, különösen nélkülözhetetlen olyan hatalmas ország esetében, mint a Szovjetunió. Emellett azonban a tájékoztató munka szerepe, a társadalomban elfoglalt helye is alapvetően fontos probléma; e téren az elmúlt évtized szoros értelemben vett szovjet könyvtári szakirodalmában túlnyomórészt deklaratív és agitativ jellegű írásokat olvashattunk. (Annál több és gondolatébresztőbb írás jelent meg e kérdésről a szovjet "tájékoztatásügyi" irodalomban.)

A Szovjetunió nagy, általános gyűjtőkörü (és valóban univerzális gyűjteménnyel rendelkező) könyvtárainak alább közölt programja, úgy gondoljuk, az 1959-ben megjelent könyvtári határozat óta a legfontosabb könyvtárfejlesztési dokumentum.

Igaz, hogy csak a könyvtárak egy (bár igen jelentős) csoportjának, tulajdonrészt szervezeti problémáit tárgyalja, de kilép abból a bűvös körből, amit a szovjet könyvtárügy maga húzott maga köré. (Ez a körhúzás nemcsak a Szovjetunióban, hanem világszerte tapasztalható!) Ha túl élesen akarnánk fogalmazni, azt mondhatnánk, hogy ez az első olyan átfogó könyvtárügyi dokumentum, amelyik "polgárjogot" ad annak a - világszerte elismert - szovjet tájékoztatóknak, amely az utóbbi években nem egy jelét mutatta annak, hogy nemcsak tudomást vesz a hagyományaiban impozáns szovjet könyvtárügyről, hanem a jövőben is számít rá. De van ennek a dokumentumnak egy mondata, amit érdemes külön is idézni, mert megállapításai tüntetnek az "általános" könyvtárak alapvető kérdéseiről: "E program nemcsak a könyvtárak már kialakult elvein és munkaszervezési formáin alapul, hanem feltételezi ezek esetenkénti komoly átalakítását, megváltoztatását.."

És az érdeklődő - a szovjet könyvtárügy problémáira mindig alaposan figyelő - külföldi szakember számára a dokumentumnak éppen azok a részei a legizgalmasabbak, melyek ezekről a "komoly átalakításokról" tanuskodnak.

- 0 -

A Szovjetunió Minisztertanácsának 1966. nov. 29-i határozata "A tudományos-műszaki tájékoztatás országos rendszeréről" figyelembe veszi azt, hogy az általános könyvtárak tájékoztató munkáját gyökeresen korszerűsíteni kell, minthogy ezek a tudományos tájékoztatás országos rendszerének elválaszthatatlan részei. A tudósok és szakemberek könyvtári és bibliográfiai kihasználásában betöltött szerepük növekedését elsősorban a modern tudományos ismeretek sajátosságai magyarázzák, aholis a tudásanyag differenciálódásával és specializálódásával egyidőben az integráció és szintézis tendenciája is megerősödik; másodsorban az a tény, hogy egyre gyakrabban kerül sor a tudomány és technika többféle ágában elért eredmények egyidejű alkalmazására a modern termelésben.

Az általános könyvtárak - állományuk és tájékoztató apparátusuk sajátosságai következtében - a tudományos-műszaki tájékoztatás szakosított szerveivel együtt részei a tájékoztatási rendszernek, információs bázist jelentenek, elsősorban a határterületi és a komplex problémák esetében.

Az általános könyvtárak tájékoztatási munkájának további fejlesztése és tökéletesítése feltételezi a közvetlen kapcsolatot és a munka összehangolását a könyvtárak és az össz-szövetségi, köztársasági, valamint a helyi tájékoztatási szervek között, ugyancsak a különféle szakkönyvtárak között.

A jelen program kiindulási pontja az, hogy a könyvtári és bibliográfiai tájékoztatás legésszerűbb és leggazdaságosabb rendszerét kell megteremteni. Ez a program nemcsak a könyvtárak már kialakult elvein és munkaszervezési for-

máin alapul, hanem feltételezi ezek esetenkénti komoly átalakítását, megváltoztatását, ugyisintén az ehhez szükséges anyagi fedezet megteremtését. A jelen program kijelöli az általános gyűjtőkörű tudományos könyvtárak alapvető fejlődési irányvonalát a tudományos tájékoztatás országos rendszerén belül a következő 3-5 évre (hosszvetőlegesen 1968-1972-ig).

A Szovjetunió, ill. a szövetségi köztársaságok művelődésügyi minisztériumi alá tartozó könyvtárak közül azokat tekintjük általános könyvtáraknak, amelyek állományában az összes tudományág képviselve van.

Nem tévesztendőek ezek össze a több-profilu könyvtárakkal, amelyek gyarapítási köréből azonban több tudományág irodalma hiányzik (pl. egyetemi könyvtárak).

1 Elsősorban hazánk legfontosabb általános könyvtárainak fejlődésével foglalkozunk, névszerint a következőkkel:

- Lenin Könyvtár
- Szaltükov-Scsedrin Könyvtár
- Külföldi Irodalom Össz-Szövetségi Könyvtára
- a szövetségi köztársaságok állami könyvtárai (az Orosz Szövetségi Köztársaság kivételével).

- az Orosz Szövetségi Köztársaság következő regionális (övezeti) könyvtárai: a kujbisevi, karéliei, ivanovói, gorkiji, rosztovi, szerdlovszki, novoszibirszki, irkutzki, habarovszki; az Ukrán Szövetségi Köztársaság területén: a harkovi, odesszai, l'vovi.

1968 folyamán kidolgozásra kerülnek: a minta-alapszabályzat és a regionális könyvtárak létrehozásával kapcsolatos szervezési intézkedések. Ez utóbbiak meghatározzák, hogy mi ezen könyvtáraknak, mint az Orosz ill. Ukrán Szövetségi Köztársaság nagy gazdasági területelt könyvtári és bibliográfiai tájékoztatással ellátó bázisoknak funkciói és feladatai. Ugyisintén megszilárdítják ezen könyvtárak anyagi és technikai alapjait is. 1967-68. folyamán az Orosz Szövetségi Köztársaság fent felsorolt könyvtárai egyikéből kísérleti regionális könyvtárat hoznak létre, hogy az ilyen típusú könyvtárak tartalmát, formáit és munkamódszereit pontosan kialakíthassák.

2 Az általános könyvtárakban végzendő tájékoztató munka tartalmát illetően elsősorban a következő területekkel kapcsolatos könyvtári-bibliográfiai tájékoztató tevékenység irányelveit kell kidolgozni:

a) a teljes állomány feldolgozása a köteleespéldányok alapján a tudósok és szakemberek minden csoportja részére;

b) a komplex és határterületi problémák, amelyek a tudományok és a technika ágainak kölcsönhatásával és kapcsolatával foglalkoznak;

c) a tudomány és technika olyan ágai, amelyekkel a szakkönyvtárak hálózata nem foglalkozik.

A szövetségi köztársaságok állami könyvtárainak sajátos feladata - a Könyvkamarákkal közösen - hogy részt vegyenek a köztársaságban kiadott ill. a köztársaságról szóló irodalom alapján végzett könyvtári és bibliográfiai tájékoztatásban. Ezenkívül szükséges az is, hogy az általános könyvtárak fejlesztése előmozdítsa a "Szovjetika" problémakör kooperatív könyvtári és bibliográfiai feldolgozását; nyújtson segítséget a különböző országok hivatalos kiadványainak gyűjtéséhez és előtérbe állításához, valamint a tájékoztató jellegű kiadványok, segédkönyvek széleskörű gyűjtéséhez és népszerűsítéséhez.

Figyelembe kell venni azt is, hogy a SZKP KB határozatának ("A társadalomtudományok fejlesztésének eszközeiről és a kommunista építésben való szerepük további növeléséről") értelmében szükséges a társadalomtudományi tájékoztatás jelentős megjavítása, másrészt azt is, hogy jelenleg hazánkban nem működik sem a humán profilú, sem a mezőgazdasági szakkönyvtárak sem több más tudományági szakkönyvtárak kielégítően fejlett rendszere. Ezért az általános könyvtárak a megfelelő szakkönyvtárakkal együtt szenteljének különös figyelmet az ezen területekre vonatkozó tájékoztatásnak.

Ha a tudomány és a termelés segítése céljából az általános könyvtári tevékenység ilyen sokoldalú, teljes fejlesztésére kerül sor, amely a szolgáltatások rendszerében szerkezeti változásokat is okozhat, olyan bonyolult folyamatok állunk szemben, amely speciális vizsgálatokat igényel. Feltétlenül szükséges 1968-1969 folyamán minden egyes könyvtár konkrét programjának kidolgozása, figyelembe véve sajátos feltételeiket és a többi köztársasági könyvtárral való kapcsolatukat.

3 A tudomány és a termelés könyvtári és bibliográfiai tájékoztatással való ellátására az 1. pontban megnevezett könyvtárak összekapcsolódnak és a többi kerületi, határterületi és köztársasági könyvtárral együtt az állami általános tudományos könyvtárak egységes rendszerét alkotják, szorosan együttműködve az egyéb hatóságok alá tartozó könyvtárakkal. Ezen elv gyakorlati megvalósítása feltételezi:

- a hazai és külföldi irodalom beszerzésének összehangolását és egységes tervezését;
- szolgáltatások körének meghatározását a következő alapokon: az állomány és a tájékoztató apparátus széleskörű kölcsönös használata, a tájékoztá-

tőszolgálat összehangolt rendszere, a könyvtárközi kapcsolatok centralizációja és a központi katalógusok rendszere;

- bibliográfiai kiadványok egységes, összehangolt rendszerét;
- visszakereső tájékoztatás, a sokszorosítási és mikrofilmmezési technika gépi és automatizált eszközeinek kölcsönös használatát (a programozás, kódolás és az információs források betáplálásának egységes elvei alapján).

4 Az általános könyvtárak a következő években az adott terület többi könyvtárával közösen gyakorlatban megvalósítják:

- a) a külföldi irodalom beszerzésének összehangolását és széleskörű kölcsönös használatát;
- b) a könyvtárközi kapcsolatok rendszerének koordinálását;
- c) a központi katalógusok létrehozására irányuló munka összehangolását.

1. AZ ÁLTALÁNOS KÖNYVTÁRAK ÉS A TÁROLÓ KÖNYVTÁRAK (DEPOZITÓRIUMOK) ÁLLOMÁNYA

5 A SzU Minisztertanácsának határozata "A tudományos-műszaki tájékoztatás országos rendszeréről" azt a felelősséget ruházta a Szovjetunió Művelődésiügyi Minisztériumára, hogy hazánk számára eddig ismeretlen új intézményeket hozzon létre: a regionális tároló könyvtárakat (könyvtári depozitóriumokat).

A tároló könyvtárak létrehozásával az a cél, hogy kiküszöböljük az egyes könyvtárakban a régebbi kiadványok, az igen szűk szakterület irodalmának és a ritkán keresett könyvek felhalmozódását.

A tároló könyvtárak funkcióinak intézményközinek kell lenniük, és célszerű ezeket a szövetségi köztársaságok állami könyvtáraira, ill. a regionális jelentőségű megyei könyvtárakra ruházni. Ezek a könyvtárak együttműködnek más rendszerek és hatóságok könyvtáraival is, amelyekre szintén ráruházhatók a depozitóriumszerű megőrzés funkciói.

A regionális tároló könyvtárak hálózatának létrehozására való felkészülés során ésszerűsíteni kell a köteles-példány elosztást az általános tudományos könyvtárak között. A kötelespéldányok jövőbeli rendszere, amely egyidejűleg feltételezi az egyéb hatóságok alá tartozó könyvtárak hazai és külföldi irodalommal való ellátásának javulását, az általános könyvtárak részére a következő lesz:

1. az orosz nyelven és a Szovjetunió népeinek nyelvein megjelent minden nyomdatermékből ingyenes köteleespéldányt (ellenőrző példányt) kap a Lenin Könyvtár és a Szaltükov-Scsedrin Könyvtár;

2. Az orosz nyelvű nyomtatványokból és az adott köztársaság minden nyomdatermékből ingyenes köteleespéldányt (ellenőrző példányt) kapnak a szövetségi köztársaságok állami könyvtárai.

3. Az orosz nyelvű nyomtatványokból fizetett köteleespéldányt kapnak az Orosz SzK és az Ukrán SzK regionális könyvtárai. Az Ukrán SzK ezen könyvtárai ezen kívül teljes ingyenes köteleespéldányt kapnak az Ukrán SzK minden nyomdatermékből.

4. Az orosz nyelvű nyomtatványokból - profiljuknak és tematikai tervüknek megfelelően - fizetett köteleespéldányt kapnak a többi megye, határterület és köztársaság könyvtárai.

A köteleespéldányok rendszerének (fizetett és ingyenes) megváltoztatására vonatkozó javaslatok 1968. július 1-re készülnek el.

A Lenin Könyvtár az Országos Műszaki Könyvtárral, az Össz-szövetségi Könyvkamarával és a többi, a tároló rendszert megszervező könyvtárral közösen

a) 1968 folyamán kísérletet folytat egy-két táj viszonylatában a főbb könyvtárak (köztársasági vagy regionális, központi tudományos-műszaki könyvtár stb.) bevonásával és javaslatot dolgoz ki a tároló könyvtári funkciókkal rendelkező regionális könyvtárakról,

b) 1968-69 folyamán meghatározza, hogy mi legyen a különféle hazai és külföldi kiadványfajták megőrzésének ideje a tároló funkciókkal nem rendelkező általános könyvtárakban és elkészíti az idevonatkozó javaslatokat.

6 Ahhoz, hogy a hazai általános könyvtárakban létrehozzuk a külföldi irodalom állományának ésszerű rendszerét, szükséges a Lenin Könyvtár, a Szaltükov-Scsedrin Könyvtár és a Külföldi Irodalom Össz-szövetségi Könyvtára állományának legteljesebb gyarapítását biztosítani, ezen könyvtárak feladatainak megfelelően. Ezen kívül feltétlenül szükséges biztosítani a szövetségi köztársaságok állami könyvtárai részére az összes általános és szakjellegű külföldi segédkönyvvel és kézikönyvvel való ellátást, ugyiszintén az adott köztársaságban levő könyvtárak összehangolt gyarapítási tervei által meghatározott, profiljukba vágó irodalom beszerzését is.

Ha a nagy általános könyvtárakban található külföldi irodalom összetételét tekintjük, akkor, az előbb elmondottakon kívül, rájuk hárul a munka megszervezése a következő sajátos állományok összetételét és használatát illetően:

a) "Szozvetika" - a Lenin Könyvtár, a Külföldi Irodalom Össz-szövetségi Könyvtára, a szövetségi köztársaságok állami könyvtárai, együttműködve a s zakkönyvtárakkal;

b) országgyűlések, állami intézmények, nemzetközi szervezetek hivatalos kiadványai - a Lenin Könyvtár, együttműködve a Szovjet Tudományos Akadémia Központi Társadalomtudományi Könyvtárával.

1968-69 folyamán, az olvasói kérések tanulmányozása alapján a Lenin Könyvtár, a Szaltikov-Scsedrin Könyvtár és a Külföldi Irodalom Össz-szövetségi Könyvtára más hatóságok könyvtárainak bevonásával felmérést végeznek azzal a céllal, hogy megállapítsák a külföldi tudományos jelentőségi és értékű irodalom hozzávetőleges mennyiségét és a gyarapítás legszükségesebb mértékének előirányzását a legnagyobb általános könyvtárak részére.

Az általános könyvtárak külföldi irodalommal való ellátásának tervezését és összehangolását a könyvtári Főfelügyelőség végzi, amely mellett egy tanács alakul meg a vezető könyvtárak képviselőiből a külföldi irodalom beszerzésére.

II. KÖZPONTI KATALÓGUSOK

7 A könyvállomány használatának nagyméretű fellendülése, a könyvtárak gyarapításának összehangolása, a bibliográfiai, a tájékoztató munka tén végzett együttműködés összefügg a szövetségi és regionális központi katalógusok egységes rendszerének megteremtésével, ide értve a nyomtatott katalógusok közreadását is. Ez a rendszer tehát a könyvtárközi kapcsolatok alapjának tekintendő. Miní ilyen, magában foglalja mind a hazai, mind a külföldi irodalom központi katalógusait, és elengedhetetlen része az országos méretű tudományos tájékoztatási munkának. A központi katalógusok egységes rendszere megköveteli, hogy minden típusu és minden főhatóság alatt működő könyvtár kötelezően közreműködjön benne. Kapcsoljuk be ebbe a komplexumba a könyvkamarák összes, jelenleg létező kiadványait, biztosítuk a szövetségi és regionális katalógusok ésszerű koordinációját, az irodalom szakozásának elvi egységét.

A szövetségi és regionális központi katalógusok létrehozását a Minisztertanács határozata "A tudományos - műszaki tájékoztatás országos rendszeréről" a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumának és az általános tudományos könyvtáraknak a feladatává tette.

A Lenin Könyvtár, a Szaltikov-Scsedrin Könyvtár, az Országos Műszaki Könyvtár, a Szovjet Tudományos Akadémia Könyvtára, az Össz-szövetségi

Könyvkamara és a Külföldi Irodalom Össz-szövetségi Könyvtára, egyéb szak-könyvtárak bevonásával, együttesen folytatnak 1968-ban sokirányú kutatást a központi katalógusok problémájával kapcsolatban (kurrens és retrospektív, össz-szövetségi és regionális, általános és szakági központi katalógusok kérdései). Mind a hazai, mind a külföldi anyagot nyilvántartó katalógusok problematikája megvizsgálásra kerül.

A hazai, valamint a külföldi tapasztalatok tanulmányozása után szabályzatot dolgoznak ki a Szovjetunió könyvtárai központi katalógusainak rendszeréről.

8 Legelső feladat, hogy a külföldi irodalom vonatkozásában teremtsük meg a szövetségi és regionális központi katalógus rendszert. Ennek célja, hogy teljes mértékben biztosítsa a Szovjetunió könyvtáraiba beérkező kurrens külföldi irodalom regisztrálását.

A gyakorlati megvalósítást tekintve a külföldi irodalom központi katalógusai össz-szövetségi rendszere a következő részeket foglalja magában:

1. A kurrens külföldi irodalom (könyv és periodikum) általános központi katalógusa, a hazai könyvtárak állománya alapján:
  - a) betűrendes cédulakatalógus
  - b) nyomtatott kiadvány a könyvekről szakrendben - havonta kétszer, éves kumulációval; ugyanez a folyóiratokról évente egyszer, öt éves kumulációval (Lenin Könyvtár, Külföldi Irodalom Össz-szövetségi Könyvtára, Országos Műszaki Könyvtár, - más központi szakkönyvtárakkal együtt).

E katalógus tökéletesítésével párhuzamosan fokozatosan meg kell szüntetni az egyes könyvtárak által kiadott gyarapodási jegyzékeket a külföldi beszerzésekről.

2. Központi Katalógusok (cédulakatalógusok és nyomtatott, negyedévi füzetek) a kurrens külföldi térkép, atlasz és kottabeszerzésekről (Lenin Könyvtár).

3. Retrospektív központi katalógusok készitendőek - tudományágak szerint ill. univerzális jelleggel - (kartotékformában és nyomtatott kiadványban) az ország legfontosabb könyvtárainak külföldi folyóiratállományáról (Lenin Könyvtár, Külföldi Irodalom Össz-szövetségi Könyvtára és a központi szakkönyvtárak).

A külföldi irodalom központi katalógusainak regionális rendszere a következőket foglalja magában:

- minden szövetségi köztársaságban (kivéve az Orosz SzK-t) köztársasági szintű, általános, betűrendes, központi cédulakatalógust a kurrens külföldi irodalomról (könyv és periodikum); szerkeszti a szövetségi köztársaság állami könyvtára;

- az Ukrán SzK-ban regionális, általános, betűrendes központi cédulakatalógusokat a kurrens külföldi irodalomról (könyv és periodikum); szerkesztik: Kíev, Har'kov, Odessza, L'vov általános tudományos könyvtárai.

- az Orosz SzK-ban (ide nem értve Moszkvát és Moszkva megyét) minden megye, határterület, autonóm köztársaság (megyei, határterületi, köztársasági szintű) általános betűrendes központi cédulakatalógust a beszerzett külföldi irodalomról (könyv és periodikum); szerkesztik: a megyei, határterületi és köztársasági könyvtárai.

III. KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉS

9 Ahhoz, hogy a könyvtári állomány használatát aktivizálni lehessen a tudományos tájékoztatás országos rendszerében, okvetlenül szükséges a könyvtárközi kapcsolatok, elsősorban a könyvtárközi kölcsönzés javítása. A könyvtárközi kölcsönzés szervezetének lényeges tökéletesítése viszont előfeltételezi a könyvtárakban a hazai és külföldi irodalombeszerzés egyeztetését és a központi katalógusok centralizált rendszerének létrehozását.

Megvalósul a könyvtárközi kölcsönzés területális-lépcsőzetes központosított rendszere. Ebben a könyvtárközi kölcsönzés országos központjának funkciói (a tudományos műszaki irodalom kivételével) a Lenin Könyvtárra hárulnak, de ez a legszorosabban együttműködik a Szovjetunió központi szakkönyvtáráival a koordinációs tervek alapján. A könyvtárközi kölcsönzés regionális központjai a szövetségi köztársaságok állami könyvtárai lesznek, az Orosz SzK és az Ukrán SzK területén pedig a regionális könyvtárai. Egy adott terület könyvtárai kéréseiket vagy a saját központi regionális könyvtárukhoz küldik, vagy a terület könyvtárainak valamelyikéhez. Így a könyvtárközi kölcsönzés központosított területális-lépcsőzetes rendszerébe minden típusú és fajtájú könyvtár bekapcsolódik.

A központosított területális-lépcsőzetes rendszer gyakorlati megvalósításához a feltételek a következők:

a) 1968-69 folyamán valamelyik területen kísérletet kell végezni azzal a céllal, hogy kidolgozzuk az új rendszert és elkészítsük a szükséges dokumentációt az új szisztémára való áttéréshez, amely 1969-ben kezdődik;

b) 1968-69-ben tanulmányozni kell az állomány felállításának egységes rendszerét (azt az egységes jelzeteletést, amelyet az állami bibliográfiai regisztáló szervek használnak, alkalmazni kell azokban a könyvtárakban, amelyek a könyvtárközi kölcsönzés regionális központjai); így egyszerűsíteni lehet a könyvtárak közti kapcsolatokat és ésszerűsíteni a jelzetre való hivatkozást;

c) ki kell dolgozni és meg kell valósítani a gépi összeköttetés rendszerét, így gyorsabban lehet továbbítani a kéréseket, a bibliográfiai kérdéseket és a felvilágosításokat;

d) 1968–69 folyamán tanulmányozni kell azt a kérdést, hogyan használják fel a könyvtárközi kapcsolatok rendszerében a másolás és a mikrofilmezés eszközeit;

e) intézkedéseket kell tenni a könyvtárközi kölcsönzés technikájának egyszerűsítésére (csomagolás, szállítás, csomagoló eszközök stb.).

IV. EGYSÉGES BIBLIOGRÁFIAI TÁJÉKOZTATÓSZOLGÁLAT

10 Annak érdekében, hogy a legkedvezőbb feltételeket teremtsük meg a bibliográfiai forrásmunkák és forrásanyagok kölcsönös használatához és a könyvtárak tájékoztató munkájának hatékony koordinálásához, a Lenin Könyvtárban tájékoztató koordináló központ alakul, amely nyilvántartja a tájékoztatás alapvető forrásait minden tudományterületről.

Ez a tájékoztatási koordináló központ úgy fog működni, hogy felhasználja azokat a kapcsolatokat, amelyek már fennállnak a Lenin Könyvtár és a többi nagy tudományos könyvtár, ill. információs központ között. Felhasználja a bibliográfiai tájékoztatás visszakeresésének gépesített és automatizált eszközeit is.

A tájékoztatási koordináló központ felépítése a következő lesz.

1. Központi Tájékoztatási Könyvtár (KTK), amely bibliográfiákat, referáló kiadványokat és egyéb segédkönyveket tartalmaz, mind orosz, mind idegen nyelveken.

2. KTK állományának katalógusai (betűrendi, szakrendi, tárgyszavas), de ezeket ki kell egészíteni az ország legnagyobb könyvtáraiban levő tájékoztató irodalom adataival, tehát a KTK katalógusai a tájékoztató irodalom központi katalógusai is lesznek.

3. A legfontosabb, még nem publikált bibliográfiai összeállítások központi gyűjteménye. Ezeket a könyvtárak által összeállított irodalomkutatásokat a nyomtatott kiadványok kiegészítőjeként kell tekinteni. A humán tudományoknál kimerítő teljességgel kell összegyűjteni az ilyen anyagot, a többi tudománynál válogatva.

4. A kiadásra tervbe vett bibliográfiák és kézikönyvek kartotékjai (a humán tárgyak köréből).

5. Az egyéb hazai információs források kartotékjainak rendszere, amely a következőkről tájékoztathat:

- a) a Szovjetunió általános tudományos könyvtárai;
- b) a külföldi nemzeti, ill. legnagyobb tudományos könyvtárak;
- c) a szakági tájékoztató központok, a legnagyobb szakkönyvtárak és főiskolák;
- d) a legfontosabb tudományos intézetek;
- e) híres szovjet közéleti személyiségek, különféle szakterületek specialistái.

A szövetségi köztársaságok állami könyvtáraiban köztársasági szintű tájékoztatási koordináló központok jönnek létre, amelyek a Lenin Könyvtár tájékoztatási koordináló központjával együtt egységes rendszert alkotnak és ugyanazokat az adatokat tartalmazzák, de az adott köztársaság keretein belül, és a helyi feltételek figyelembevételével.

1968-ban kidolgozásra kerül egy szabályzat a Lenin Könyvtár és a szövetségi köztársaságok állami könyvtárainak tájékoztatási koordináló központjairól.

11 Az általános könyvtárak katalógusait lényegében átépítik.

A szolgálati katalógusok rendszere cédulakatalógus marad. Ezen katalógusok számára a cédulák készítése fokozatosan maximálisan gépesített és automatizált lesz. Kísérletet kell végezni arra vonatkozólag, mennyiben lehet az olvasói cédulakatalógusokat (betűrendi, szakrendi, tárgyszavas) kötet katalógusokra kicserélni elektronikus számológépek és a reprográfia segítségével. Elsősorban a kurrens állomány katalógusait kell kötetformában kiadni.

1968-70-ben a Lenin Könyvtár az Össz-szövetségi Könyvkamarával és a főbbi általános tudományos könyvtárral együtt kutatást és kísérleteket fog végezni a következő területeken:

- a) a szolgálati katalógusok készítésének gépesítése és az olvasói katalógusok kötet-formában való publikálása;
- b) az osztályozás gépesítése és automatizálása elektronikus számítógépek segítségével.

12 A szovjet nyomdatermékek minden fajtáját a Könyvkamarák tartják nyilván és tájékoztatást is ezek adnak róluk, - a kurrens szakbibliográfiákat pedig a VINITI és a szakkönyvtárak szerkesztik. Ezért az általános jellegű információs kiadványok részére a következő rendszer kívánatos:

1. Kurrens válogató bibliográfia a legfontosabb külföldön megjelenő szovjet vonatkozású (Szovjetika) könyvekről és cikkekről kartoték formában, vagy negyedéves bibliográfia formájában, ötévenként kumulációval, két sorozatban (széleskörű és belső használatra).

A kiadványokat a Lenin Könyvtár, a Külföldi Irodalom Össz-szövetségi Könyvtára és a többi külföldi anyaggal rendelkező könyvtár állítja össze.

2. A szövetségi köztársaságokról szóló hazai irodalom kurrens bibliográfiai negyedéves jegyzékekben, ötéves kumulációval, valamint a külföldön megjelenő legfontosabb könyvek és cikkek válogatott kartotékjai. Ezeket a szövetségi köztársaságok könyvkamarái és állami könyvtárai állítják össze.

3. A hazai helyismereti irodalom kurrens bibliográfiája, negyedéves jegyzékekben, ötéves kumulációval. A kiadványt a megyei, határterületi és köztársasági könyvtárak állítják össze.

4. A doktori és kandidátusi disszertációk katalógusa kéthavonkénti füzetekben - kiadja a Lenin Könyvtár. (1969-től kezdve célszerű egy kiadványba egyesíteni.)

5. A bibliográfiai kartotékok bibliográfiája, összeállítja a Szovjetunió könyvtárai. (Havonta kétszer, évi kumulációval.) A Lenin Könyvtár kiadja az "Informacionnuj Ukazatel' Bibliograficeszkih Szpiszkov i Kartotek" és az Országos Műszaki Könyvtár a "Katalog Bibliograficeszkih Ukazatelj po Tehnike" című másodfoku bibliográfiát. Az említett másodfoku bibliográfiák évi kumulációját tudományágak szerint publikáljuk: a műszaki tudományokét az Országos Műszaki Könyvtár, a természettudományokét a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Könyvtára, az orvostudományét a Központi Tudományos Orvosi Könyvtár, a mezőgazdaságét a Központi Tudományos Mezőgazdasági Könyvtár, humán tudományokét pedig a Lenin Könyvtár szerkeszti.

13 A Lenin Könyvtár és a Külföldi Irodalom Össz-szövetségi Könyvtára létrehozzák a könyvtártudomány, bibliográfia és könyvtártörténet kurrens bibliográfiáját, amely a következőket foglalja magában:

- a) a hazai irodalom bibliográfiáját, havi füzetekben, éves kumulációval,
- b) a külföldi irodalom bibliográfiáját,
- c) referáló gyorstájékoztatót a külföldi irodalomról.

A szövetségi köztársaságok állami könyvtárai kurrens bibliográfiai tájékoztatót végeznek (negyedéves vagy éves kiadványokban) a könyvtártudomány, bibliográfia és könyvtörténet nemzeti irodalmáról.

14 A retrospektív bibliográfiák a bibliográfiai tájékoztatói rendszer szerves részét alkotják. Ezek összeállítását és kiadását jelentősen ki kell szélesíteni és rendszeressé kell tenni. A következő típusú retrospektív bibliográfiák fejlesztését kell megjavítani:

a) A központi katalógus típusú jegyzékek, amelyek kiadványfajta szerint gyűjtik az anyagot (pl. A "Szovjetunió és a külföldi országok térképei könyvtárainkban" stb.) vagy földrajzi beosztás szerint (a szövetséges köztársaságok "nemzeti" könyvei) stb. Ezeket a könyvkamarák és a könyvtárak egységes tervek alapján adják ki.

b) Kézikönyvek a tájékoztató anyagról és a másodfokú bibliográfiákról; egységes terv alapján. A Szaltikov-Scsedrin Könyvtár módszertani vezetésével készülnek.

c) A határterületi és komplex kutatások, ugyszintén egyes időszerű témák retrospektív bibliográfiái - a kutatás és a népgazdaság feladataihoz igazodva. Ezeket az általános könyvtárak, a szakkönyvtárak, információs szervek és kutatóintézetek bevonásával állítják össze.

A bibliográfiai anyagok szerkesztése és kiadása egységes és összehangolt terv alapján valósul meg. Ez a terv átfogja az összes típusú és fajtaú könyvtárakat, de emellett megmarad az összehangolt munka szervezetének szakterületi elve (a központi szakkönyvtárak szerepe). A Lenin Könyvtárra hárul a koordinációs központ feladata.

VI. TÁJÉKOZTATÁSI MUNKAMÓDSZEREK

15 Az általános könyvtárakban az állomány használatának aktivizálása szükséges azért, hogy a tudománynak és a termelésnek segítségére lehessenek. Ez az aktivizálás azonban jelentős mértékben függ attól is, hogy milyen mértékben alkalmaznak haladó formákat és módszereket az olvasók tájékoztatásában.

A könyvtárak alapvető feladata abban áll, hogy lehetővé tegyék a világ-

irodalom hasznosítását a tudósok és szakemberek részére. Ezért az általános könyvtárakban a következő területeket kell fejleszteni:

1. A kurrens és retrospektív bibliográfiák kiadása, különösen a komplex és a határterületi problémákra vonatkozólag (az országos bibliográfiai regisztrálás a Könyvkamara feladata);
2. Bibliográfiai tájékoztatás nyújtása szervezetek, vállalatok, tudományos kutatóintézetek és magánszemélyek számára;
3. Kurrens egyedi felvilágosítás (referenz) intézmények, vállalatok, intézetek kérései alapján: elsősorban a tanácsi, párt- és gazdasági szervezetek részére (szövetséges köztársaságok, területek, határterületek, autonóm köztársaságok);
4. Az állomány szabadpolcos használata és különböző irodalmi kiállítások. Minden általános könyvtárban lennie kell egy bemutató részlegnek a hazai és külföldi irodalom új beszerzéseiről (kiállítás, külön olvasóterem) szakrendi felállításban. Ezeket a kiállításokat fel kell szerelni olyan speciális apparátussal, amely lehetővé teszi a rendszeres televízióadásokat. Egyúttal azt is lehetővé teszi, hogy az új beszerzésekről telefonon lehessen felvilágosítást kérni, felvételeket lehessen csinálni magnetofonszalagra, és az olvasók számára a szövegekről gyorsmásolatokat lehessen készíteni.

16 Az általános könyvtárakban a mainál jelentősen nagyobb mértékben fejleszteni kell a könyvtári és bibliográfiai ismeretek propagandáját a tudósok és szakemberek között. Rá kell nevelni őket a könyvtári segédapparatus és a bibliográfiák használatára. Ez a feladat egyre fontosabbá válik, egyre nő a segédkönyvek és a bibliográfiai irodalom mennyisége. Szem előtt kell tartani azt, hogy a következő két-három évben ne csak egyes csoportok, hanem az általános könyvtárak olvasóinak zöme - különösen a fiatal szakemberek - kapják meg, ill. sajátítsák el a könyvtári és bibliográfiai ismeretek alapjait, valamint a bibliográfiák önálló használatára való készséget.

VII. A KÖNYVTÁRI, BIBLIOGRÁFIAI MUNKAFOLYAMATOK GÉPESÍTÉSE ÉS AUTOMATIZÁLÁSA

17 1968-1975 folyamán az általános könyvtárakban ki kell dolgozni és meg kell valósítani a könyvtári, bibliográfiai munkafolyamatok gépesítésének és automatizálásának széleskörű programját.

A program célja:

- a) meggyorsítani, olcsóbbá tenni és jelentősen javítani az olvasók kiszol-

gálásának minőségét, megkönnyíteni és ésszerűsíteni munkájukat az információ forrásaival kapcsolatban;

b) a legújabb technikai eszközök segítségével a bibliográfiai tájékoztatás kiterjesztése, meggyorsítása és a teljesség biztosítása a tudomány és termelés érdekében; tökéletesíteni a bibliográfiák közreadásának rendszerét;

c) ésszerűsíteni a könyvtári munkafolyamatokat, a könyvtárosok munkáját megkönnyíteni,

Ennek a problémának részletes és minden oldalu kidolgozása és fokozatos megvalósítása az általános könyvtárak egyik legfontosabb feladata. Ami a program általános irányelveit illeti, a következőkről van szó:

1. visszakereső rendszerek bevezetése legegyszerűbb formáiktól egész az elektronikus számítógépek alkalmazásáig a visszakereső tájékoztatás komplex automatizálása érdekében. Olyan problémákat fognak megvizsgálni, mint az indexnyelv, a kódolás elvei és módszertana, az automatizált kereső rendszer gazdaságossága, a könyvtári és bibliográfiai munkafolyamatok komplex automatizálása. Elsősorban a Lenin Könyvtárban szerveznek tájékoztatási célra egy elektronikus központot, amely a kurrens beszerzések feldolgozásának automatizálásán kívül elvégzi a könyvtáron belül bibliográfiai kutatás automatizálását és kísérleti bázissá válik az általános könyvtárak számára,

2. Az általános könyvtárak érintkezésére gépesített rendszer bevezetése azzal a céllal, hogy a kéréseket, kérdéseket és bibliográfiai adatokat gyorsan tovább lehessen adni. 1968-ban a Lenin Könyvtár - a többi könyvtárakkal együttműködve - elkészíti a könyvtárközi kapcsolatok gépesített rendszeréhez a feladattervet,

3. Az általános tudományos könyvtárak ellátása a legújabb készülékekkel szövegsokszorosítás, szövegmásolás és mikrofilmzés céljából, egyuttal azért is, hogy az olvasókat, amennyiben szükséges, gyorsan el lehessen látni az általuk igényelt szövegek másolataival, 1968-ra kidolgozzák a "sokszorosító technika minimumát". Figyelembevéve a különböző könyvtárak sajátosságait, két-három év alatt kívánják megvalósítani ezt a tervet.

4. A könyvtáron belül folyamatok gépesítése, ehhez különféle eszközök bevezetése (szállítás, hírközlés, irányítás, nyilvántartás, stb.). Mindez megkönnyíti a könyvtárosok munkáját és ésszerűsíti a technológiát,

Az itt bemutatott program gyakorlati megvalósítása nagyméretű kutató, tervező és szerkesztési munkát igényel, hogy a könyvtári, bibliográfiai munkafolyamatokat gépesíteni és automatizálni lehessen. Ezért a legnagyobb könyvtárakban speciális részlegeket és laboratóriumokat kell ennek érdekében létrehozni.

18 Sajátos feladatot jelent a könyvtári káderek felkészítése a gépesített és automatizált könyvtári, ill. bibliográfiai folyamatokra:

a) Az általános könyvtárakban 1968-69-től kezdve speciális programot dolgoznak ki a könyvtári dolgozók képzettségének emelésére a könyvtári, bibliográfiai folyamatok gépesítésének és automatizálásának kérdésköréből, azzal a céllal, hogy három év alatt (az 1968/69-es tanévvel kezdődően) az alapkáderek megszerezzék ebből az ismeretkörből a minimumot. A Lenin Könyvtár 1968-ban egységes programot és módszertani anyagokat dolgoz ki az általános könyvtárak különböző kategóriájú dolgozói számára induló tanfolyamokhoz, 1968-tól kezdve tanfolyamokat szervez az általános könyvtárak könyvtárosai számára az adott program szerint.

b) A felsőbbfokú könyvtárosképzés rendszerében 2-3 év alatt bevezetik a "könyvtári, bibliográfiai folyamatok gépesítése és automatizálása" című speciális kurzust (180-220 óra) és létrehozzák a szükséges gyakorló laboratóriumi bázist.

VIII. A KÖNYVTÁRAK KAPCSOLATA A TUDOMÁNYOS-MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS SZERVEIVEL ÉS A SZAKKÖNYVTÁRAKKAL

19 Az általános könyvtárak munkája - mind a szövetségi köztársaságok szintjén, mind a megyék (határterületek, autonóm köztársaságok) szintjén - a legszorosabb kapcsolatban kell hogy fejlődjön a tudományos-műszaki tájékoztatás helyi szerveivel.

Az általános könyvtárak az általuk gondozott problémák teljes egészére vonatkozóan biztosítják a tudományos műszaki tájékoztatás helyi szervei részére

- a) az elsőbbséget a könyvtári állomány használatában - speciális bemutató- és olvasótermek, információs napok, folyóiratok körözése által, stb.;
- b) a bibliográfiai alapot az adattájékoztatás fejlesztésére;
- c) a tájékoztatási szervek által kiadott tájékoztatási anyagok propagálását, az olvasók segítségét ezek használatában.

Az általános könyvtárakban tovább fog fejlődni a tudósok és szakemberek szakmai könyvtári és bibliográfiai igényeinek vizsgálata. A cél az anyag minél teljesebb használata, a tájékoztatási rendszer korszerűsítése és a tájékoztatási kiadványok megjavítása.

A tudományos-műszaki tájékoztatás szervei a maguk részéről minden támogatást meg fognak adni a könyvtáraknak (szakkonzultációk, közös munkák előkészítése, a könyvtár által végzett munkák szakvéleményezése stb.) a fel-

adatok megoldásához. Különösen vonatkozik ez a tájékoztatási munka gépesítése, automatizálása terén való tapasztalatok átadására.

1968-ban az egyik szövetségi köztársaságban be kell vezetni és tanulmányozni kell az általános könyvtár és a tudományos-műszaki tájékoztatás köztársasági intézete közös, egységes, összehangolt terv alapján folyó munkáját.

20 Külön probléma az általános könyvtárak és a szakkönyvtárak munkájának összehangolása, tevékenységük minden irányában. Ez a feladat akkor lesz megoldható, ha továbbfejlődik és erősödik a tudomány és a termelés könyvtári és bibliográfiai szolgálatának egységes rendszere, amelyet a gyakorlat is igazol - a munka összehangolásának jó módszerei, valamint az együttműködés által. Az együttműködésben részt vevők egyenjogúsága mellett, az általános könyvtárak, mint legnagyobb könyvtári intézmények, szervezőknek tekinthetők, amelyek a tudomány és a termelés szolgálatára irányuló együttműködést összehangolják. Ezt az együttműködést a központi és a területi szakkönyvtárak, valamint a központi műszaki könyvtárak valósítják meg.

21 Hogy az általános könyvtárak és a tudományos-műszaki tájékoztatás szervei között a külföldi irodalom beszerzésének párhuzamossága elkerülhető legyen, meg kell valósítani a KGST államok találmányi leírásainak átadását a tudományos-műszaki tájékoztatás 1968-ban már fennálló és 1969-70-ben létrejövő szerveinek. Egyidejűleg be kell szüntetni az általános könyvtárak szabadalmi leírásgyűjteményeinek gyarapítását a KGST államokra vonatkozóan.